

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 316.62:316.624
ПНР

СТАНКО ЉУБИЧИЋ
Конзулт Студио
Нови Сад

МАЛОЛЕТНИЧКИ КРИМИНАЛИТЕТ

Сажетак: малолетнички криминалитет изазива највећу пажњу криминолога, али и укупне светске јавности. Разлога за ту посебну пажњу има више и они су у домену етијологије. У овом феноменолошком раду ваља се задржати на оним садржајима који омогућују спознају облика малолетничке деликвенције. Рад је покушај да се комплексно и аналитички размотри овај проблем. Излагање се састоји из следећих делова: увод, специфичности малолетничког криминалитета, облици малолетничког криминалитета.

Кључне речи: малолетнички криминалитет – криминалитет младих, малолетничка делинквенција, малолетничко претступништво, васпитна запуштеност, поремећаји понашања.

Увод

Успех борбе против малолетничког криминалитета у великој мери овиси о разради научних основа, усмеравању и принципима организације, превенције, формама и методама деловања друштва на ову негативну друштвену појаву. Изучавањем узрока и конкретних појавних облика малолетничког претступништва, омогућава се разрађивање друштвених превентивних мера, оцењивање степена ефикасности тих мера и ширење позитивног искуства у проналажењу најбољих форми и метода друштвеног деловања.

У криминолошким радовима и расправама о малолетничком криминалитету расправља се као о омладинском и дечије претступничком понашању. Кривично – правна расподела младих обзиром на добну границу и њихову кривичну одговорност не подудара се са криминолошким аспектима деликвентности младих. За криминолошко истраживање примарно је то да је истраживачки предмет особа која у својој недораслости, без обзира у коју кривичноправну категорију деликвента спада, показује тенденцију супростављања друштвеној дисциплини. За криминолошко истраживање небитно је да ли је неко дете починило крађу на дан када је имало 13 година и 11 месеци или када је имало 14 година и 1 месец. А кривичноправна разика између ова два догађаја веома је значајна, јер се у првом случају ради о детату које није кривично правно одговорно, а у другом случају о малолетнику као извршиоцу кривичног дела. Према овом другом се може применити одговарајућа кривична санкција (нпр. васпитна мера). Пошто наврши 16 година живота, малолетни преступник се третира као старији малолетник према коме се у одређеним случајевима може применити и казна малолетничког затвора.

Криминолоγοја мора водити рачуна о свим аспектима личности младог човека, о свим његовим биопсихичким и физичким обележјима, али у оквиру социјалних реалитета који детерминишу процес сазревања. Сматра се да у нашем поднебљу детињство завршава са 11 годином живота, претпубертетска фаза траје од 11 до 13 године код девојчица, а од 12 до 14 код дечака. Пубертет код девојака траје од 13 до 16, а код дечака од 14 до 18 године. У криминолошком сагледавању се ради још увек о младој особи, недовољно одраслој, у разитку и у потпуно другој биолошкој и социјолошкој ситуацији у односу на потпуно зрелу особу. Криминолошки ни горња граница малолетништва, односно са навршених 18 година, није преломни тренутак да се може сматрати као стање потпуне зрелости и кривичноправне одговорности и кажњивости која вреди за пунолетна лица. Наше законодавство предвиђа посебан режим одговорности и кажњивости за категорију млађих пунолетних особа, а што обухвата старосну доб до 21 године живота.

Међусобна повезаност и готово недељивост феноменолошких и етиолошких садржаја најочитије долази до изражаја управо

код малолетничких, тј. дечијих претступника. Због тога се из методолошких разлога ваља суздржавати од расправа о узроцима малолетничке деликвенције на месту које спада у приказивање њених појавних облика. Такођер, с обзиром на расположиве статистичке податке, у феноменолошком приказивању малолетничке деликвенције, ваља се ограничити на деликвенте који у време преступништва нису били старији од 18 година.

1. Карактеристике малолетничког криминалитета

Малолетнички криминалитет је горуће питање у свим савременим друштвима, али је у различитим земљама и различито дефинисан. Термин малолетнички криминалитет данас познају готово сви језици света. Синоними за малолетног делинквента који су опште прихваћени у различитим деловима света најчешће су: лоши момци, мангупи, улични дерани, изроди, млади неприлагођеници, безпризорни и др. Најчешћи и најраспрострањенији заједнички израз за све криминалце који нису досегли доб правне пунолетности је малолетни делинквент.

Питање, шта заправо чини малолетнички криминалитет, није потпуно објашњено у релевантној литератури која се бави тим проблемом, али за потребе овог рада, под тим појмом подразумевамо врсту противправног понашања које карактерише кршење кривично – правних норми, инкриминисаних као опасна дела за која закон сагласно тежини тих дела, прописује одговарајуће санкције. У феноменолошком погледу, криминалитет младих испољава се преко више појединачних облика понашања, кривичних дела која су законом одређена као друштвено опасна дела и као таква инкриминисана кривично – правним нормама. У сагласју са овим одређењем сва сагледавања морају обухватити криминално понашање као личну, индивидуалну појаву и као општи друштвени феномен у виду негативне појаве у животу друштва.

Друштвено неприхватљиво понашање младих, кроз време мењало се како у облицима испољавања тако и у погледу узрока и услова који га изазивају. Смер тих промена, кретао се у правцу све учесталијег јављања и драстичнијег манифестовања овог по-

нашања што је била последица у првом реду, развоја друштва и сложености друштвених односа а тиме и стварања већег броја фактора и околности који младе људе опредељује на овакво понашање. Упоредо са тим мењао се вредносни, морални и правни однос друштва према младима као субјектима таквог понашања. Те промене кретале су се према све толерантнијем, хуманијем третману и заштити младих са неприхватљивим облицима понашања.

За детаљније објашњење малолетничког криминалитета, уопштено се сматра да следеће карактеристике означавају ову негативну појаву: васпитна запуштеност, деца и малолетници са поремећајима у понашању и малолетничка делинквенција.

Васпитна запуштеност је израз уз који су везане многе несагласности када се расправља о малолетничком криминалитету. Истовремено ово је један од најчешће коришћених појмова у етиолошким расправама о малолетничкој делинквенцији. Семантичко значење израза запуштеност значи да је нешто занемарено или нешто о чему се недовољно брине.

Разлике у дефинисању васпитне запуштености могу се приказати кроз три различите групе дефиниција.

Прву групу, чине схватања која васпитној запуштености дају најшире значење подразумевајући под овим појмом све облике против друштвеног понашања младих. Тако А.Скале сматра да је овај појам свеобухватан јер у себе инкорпорира „три ступња: васпитну угроженост, васпитну занемареност и малолетничко преступништво” (А.Скала, 1959: 178). Иако је током времена овакво схватање критиковано и оспоравано оно је свој израз нашло у многим службеним материјалима у нашој земљи. Закон о социјалној заштити и обезбеђењу социјалне сигурности грађана из 1990 године под **васпитно запуштеним** малолетним лицем сматра оног малолетника који:

- својим понашањем нарушава опште прихваћене друштвене норме понашања (бежање од куће и школе, скитња и сл.)
- чини преступе инкриминисане прописима о прекршајима јавног реда и мира,
- чини дела инкриминисана прописима кривичног законодавства

Овакво схватање васпитне запуштености од стране научних и стручних установа није било у потпуности прихваћено, већ се ова проблематика третира прећутним занемаривањем наведеног законског одређења. То се најбоље може уочити анализом докумената у којима се о овом појму у његовом Законском одређењу уопште и не говори.

Друга група дефиниција васпитну запуштеност одређује као облик понашања предделинквентног типа, односно као „образац озбиљног антисоцијалног типа, које истовремено не значи делинквенцију, али представља опасност да се она развије” (Др Ж. Јашовић, 31)

Трећа група дефиниција васпитну запуштеност одређују као стање у којем се налази један број младих људи и које је најчешће изазвано одсуством васпитне бриге и деловања. Међутим сам појам стања није прецизно одређен тако да поједини аутори под њим подразумевају, „друштвено незрелу и неуротичну децу, децу и омладину која не може живети без помоћи јавних установа, малолетнике који су услед телесних мана, немарности или нехата својих родитеља осујећени у погледу правилног васпитања” (Др Б Скаберне, 1968).

Уважавајући предходне приступе у дефинисању васпитне запуштености призилази, да употреба овог појма може бити целисходна само у колико се односи на одсуство свесног и планског утицаја на васпитање младих (Др Ж. Јашовић, 35). Друга важна чињеница је да васпитно запуштена омладина не крши норме инкриминисане кривичним законодавством. Заправо, код васпитне запуштености имају се у виду само она понашања која указују на могућност њиховог прерастања у криминално, са штетним последицама по актере и друштво у целини а најчешће по обоје. И треће, „усмереношћу на психосоцијална обележја понашања занемарује се његова друштвена узрокованост, која га чини друштвеним проблемом” (Др М. Милосављевић, Драганић, 1996: 162).

Поремећаји у понашању деце и малолетника сматрју се сва она понашања која на неки начин ометају дете или малолетника у редовном функционисању, те могу бит штетна и опасна за тог појединца и његово окружење. Они се могу почети јављати током детињства или малолетништва, а ако се правовремено и правилно

не третирају, могу прерасти у неки од облика делинквентног понашања, односно кршења законских норми. Најпре се уочавају у школи у виду неиспуњавања школских обавеза, бежања и напуштања школе, недисциплинованост и агросивности према другој деци и наставницима. Већина њих реагује неадекватно, агресивно, како у школи тако и на јавним местима. Није реткост да асоцијално понашање потенцира и уживање одређених стимуланса. Већина таквих малолетника, осим васпитне запуштености и едукативно је запуштено.

У званичној употреби у нашем законодавству је термин, **деца и малолетници са поремећајима у друштвеном понашању**. Према Закону о социјалној заштити са поремећајима у друштвеном понашању сматра се „дете које чини кривична и прекршајна дела, или бежањем од куће, скитљом или сличним понашањем нарушава општеприхваћена правила понашања” (Закон о социјалној заштити и обезбеђивању соц. сигур. грађана, чл. 39 Службени гласник Р Србије, бр. 46/94) Из оваквог одређења произилази једна противречност. По овом Закону, дететом се сматра свако лице до навршене осамнаесте односно двадесетшесте године живота уколико се налази на редовном школовању. Нелогичност је утолико већа што наше позитивно право дететом сматра лице до четрнаесте а малолетником до осамнаесте године живота. Међутим, могуће решење је у евентуалној намери да се укаже на специфичности друштвене реакције и у односу на млађа пунолетна лица, иако то законодавац таксативно нигде није навео.

Овај термин користи и изванредан број аутора и под њим подразумевају: негативно понашање деце и малолетника које се испољава у кршењу друштвено-позитивних норми (обичајних и законских) којима се нарушавају интереси и вредности друштва, ужих група и појединаца, а које се неповољно одражава на развој деце и малолетника у смислу њихове социјализације (Др М. Миловановић, 1995, 145). У својој основи, овај појам се садржајно не разликује од шире схваћеног одређења васпитне запуштености, јер у себи садржи кршење како моралних и обичајних тако и кривичних норми.

Малолетничка делинквенција у контексту овог рада подразумева учиниоце кривичних дела и прекршаја са нагласком на

криминалитет малолетника као најтежи облик девијантних понашања младих.

Одређење малолетничке делинквенције у литератури су различита, а у основи могу се издвојити три групе схватања:

Прва група под малолетничком делинквенцијом подразумева таква понашања младих која за последицу имају кршење норми кривичног права, односно вршење кривичних дела. Оваква схватања указују да не постоје суштинске разлике између криминалитета одраслих и криминалитета малолетника у погледу дела радње и последице, те их стога не треба ни разликовати. Државе које прихватају овакво становиште, не дају посебне дефиниције малолетничке делинквенције, већ у оквиру својих законских одредби указују на различит материјални и процесноправни положај малолетника. У ову групу спада већина западноевропских законодавстава.

Друга група схватања, малолетничку делинквенцију одређује шире, и под овим појмом подразумева кривична дела малолетника и сва она понашања која су у сукобу са правним прописима одређеног друштва. Оваква одређења заступљена су у већини држава САД-а, у којима се овај појам проширује и на понашања којима се крше месни и градски правни прописи (Х. Нурнберг, 1955: 511). У ову групу која под делинквенцијом поред кривичних дела убраја и прекршаје малолетника спада и изванредан број наших аутора.

Трећу групу чине социолошко-криминолошка схватања, којима је заједничко да под појмом малолетничка делинквенција, поред кршења кривичних и других правних норми подразумевају и она понашања и радње малолетника, које одређена друштвена, односно социо културна средина сматра непожељним. Карактеристична је дефиниција А.Тодоровића који под овим појмом подразумева „таква девијантна понашања младих, одређеног узраста којима се крше легалне норме, као и моралне норме друштвене средине” (Др А.Тодоровић, 1971: 22).

Анализом наведеног примећује се да у дефинисању малолетничке делинквенције постоји више приступа који уносе конфузију у суштину појмовног одређења ове појаве. Тај проблем превазилази Ж.Јашовић употребом појма **малолетничко преступниш-**

тво под којим подразумева „свако понашање појединца или група младих које је противдруштвено, односно друштвено неприхватљиво, тј. којим се крше правне или моралне норме одређеног друштва, и које кад је друштвено видљиво, изазива спонтано или организовано друштвено реаговање у намери да се заштите друштвена добра и вредности, а и сами актери таквог понашања” (Др Ж.Јашовић, 1971: 61).

Неки аутори праве разлику између предделинквентног и делинквентног понашања, при чему у прво убрајају „понашања инкриминисана нормама материјалног кривичног права, док предделинквентно понашање није кривично дело у смислу законских инкриминација, али има такав карактер у етиолошком погледу, да у колико се благовремено не реагује, прераста у делинквентно понашање” (Др М.Милутиновић, 1971: 108). Овакво тумачење је најприхватљивије из два разлога, јер израз делинквенција потиче од латинског глагола *delinquere* (погрешити) којим се означава лице које је починило неки злочин, кривично дело – деликт (Вук Караџић-Larousse, 1977: 495), и због тога јер указује на друштвену условљеност, друштвену суштину као и последице које оставља на развој и социјализацију младих, као и на специфичан кривичноправни статус који уживају малолетни делинквенти.

Криминалитет може бити дефинисан у зависности од угла посматрања, са правног, политичког, социолошког или криминолошког становишта. Дефинисање криминалитета по основу правне теорије је недовољно с обзиром на динамичност и флексибилност коју ова појава испољава у савременом свету.

Према проф. др М. Милутиновић, приликом одређивања појма криминалитета битно је одредити његов друштвени карактер, његову социјалну условљеност и законитост јављања у датим условима и структурама, у којима се врши процес криминализације појединих лица, водећи рачуна да он представља друштвену појаву, која се испољава у конкретним инкриминисаним радњама појединих лица. На тој основи, **малолетнички криминалитет можемо одредити као негативну, динамичну друштвену појаву која представља активности једног или више лица у одређеном периоду и простору, условљену одређеним друштвеним одно-**

сима и инкриминисану законским прописима, чије непоштовање и кршење повлачи и адекватне кривичне санкције.

По својим појавним облицима и по објективном карактеру као и законским инкриминацијама оваква понашања младих представљају исто што и криминалитет одраслих.

Малолетнички криминалитет има низ заједничких карактеристика са криминалитетом пунолетних лица, али због својих специфичности издваја се у посебну категорију. Специфичности малолетничке делинквенције, пре свега у криминолошко – социјолошком погледу огледају се у особинама личности малолетних преступника, етиологији, затим у феноменологији, у криминалној политици, као и у низу превентивних мера које предузима друштвена заједница ради сузбијања ове негативне друштвене појаве.

Основна одлика криминалитета младих је релативно сиромаштво облика испољавања што је условљено њиховим друштвеним положајем и непостојањем услова за извршење великог броја инкриминисаних радњи (политички, организовани, професионални и др. криминал). Млади најчешће врше имовинске деликте са наглашеном цртом агресије. За разлику од пунолетних они кривична дела врше често удружени у групама од два или више малолетника, и које су углавном неформалног карактера. Млади се удружују ради извршења одређеног дела или серије кривичних дела, тако да се међу њима не стварају чврсте везе. Удруживања се најчешће остварују у циљу вршења тешких крађа, одузимања возила, разбојништава и сексуалних деликта. Удруживање малолетних са пунолетним лицима ради вршења кривичних дела је ређа појава.

Друштвена реакција на криминално понашање младих се битно разликује од таквог реаговања на криминал одраслих. Кривичноправни положај младих је, за разлику од одраслих, ослобођен репресивних елемената и заснован је на отклањању објективних и субјективних чинилаца који усмеравају њихов развој у правцу криминала и преступништва. Основни циљ реакције усмерен је ка преваспитању, заштити и ресоцијализацији младих у правцу њиховог позитивног формирања и развоја. Исоштрена осетљивост сваког па и нашег друштва на криминал младих је условљена је са једне стране бригом за потомство а са друге стране

опасношћу што овај криминалитет представља основу за репродукцију криминалитета одраслих.

Малолетство је нормативни појам, а као основни критеријум за означавање кривично – правног статуса малолетништва најчешће се узима формални календарски узраст, при чему модерна законодавства разликују доњу и горњу границу узраста. „Иако њихово значење није у свим правним системима исто, доња граница по правилу одређује презумпцију кривичне неодговорности, док је горња законски оквир који подразумева посебни кривичноправни третман” (А.Царић, 1971: 63). Овако одређени формални критеријуми почивају на претпоставкама стварне „зрелости” која детерминише у крајњем кривичну одговорност малолетника.

Основни друштвени принцип, када су у питању млади, базира се на претпоставци о блиској узрочно-последичној вези између неповољних социјалних и породичних односа и услова и криминалног понашања те потреби друштвене интервенције у смислу измене тих услова. Као последица тога је распрострањен став да „малолетник по правилу одговара поводом кривичног дела а не за дело”, односно „да је целокупан поступак према малолетном учиниоцу кривичног дела усмерен првенствено ка упознавању његове личности и средине, док су утврђивање кривичног дела и учиниоца само полазна тачка за покретање поступка” (Лј.Лазаревић, 1965/3: 38).

Формални критеријуми су с правом изложени критици посебно у погледу утврђивања доње границе кривично-правне одговорности. Развојем хуманистичких дисциплина али и практичним искуствима из области преваспитања и ресоцијализације све су гласнији захтеви за ревизијом постојећих хронолошких критеријума. Ови захтеви су нашли свој израз и у неким међународним документима, тако Скуп минималних права УН о малолетничком правосуђу (усвојена од Генералне скупштине УН резолуцијом 40/33 од 1985 г.) препоручују да национална права не утврђују сувише ниске границе узраста за кривичну одговорност малолетника.

Према нашем кривичном законодавству малолетни се извршиоци кривичних дела издвајају од пунолетних извршилаца

кривичних дела, а посебним одредбама дефинише се кривична одговорност малолетника. У општим правилима о васпитним мерама и кажњавању малолетника у Кривичном закону Р. Србије за доњу границу одговорности утврђује са навршених 14 година живота, што уједно значи да су припадници популације са ненавршених 14 година кривично-правно неодговорни и означавају се термином „деца”. Популација од навршених 14 до ненавршених 18 година живота (што је горњи лимит) означавамо термином „малолетници”, а та група младих дели се на поткатогије: **млађи малолетници** (од 14 до ненавршених 16 година) и **старији малолетници** (од 16 до ненавршених 18 година). Посебна категорија младих у закону су „**млађи пунолетници**” односно лица са навршених 18 и ненавршену 21 годину живота. Разликовање ових категорија важно је како са етиолошког, тако и са кривичноправног и криминално-политичког становишта.

2. Нека битна обележја малолетничког криминалитета

У претходном поглављу скренута је пажња на специфичности малолетничког криминалитета у односу на криминалитет одраслих. У циљу свеобухватнијег упознавања са овом негативном друштвеном појавом неопходно је истакнути и нека битна обележја малолетничког криминалитета.

Ауторово криминалистичко искуство указује на следећа битна обележја:

Насиље (агресивност и вандализам, према имовини и жртви)

Под изразом насиље, јавност подразумева низ дела која иду од физичке бруталности и аморалности све до садизма.

У извештају Европског савета о насиљу и криминалитету истиче се разлика између двеју врста насиља: - импулсивно насиље, - свесно насиље.

Малолетни делинквенти при извршењу кривичних дела, нарочито имовинских деликата (провалне крађе, разбојништва, учествовање у тучњавама), манифестују вандализам као битно обележје извршења. Тај вандализам огледа се у причињавању штета

које нису ни у каквој вези са извршењем конкретног кривичног дела, као нпр. разбијање намештаја, вршење нужде на невероватним местима (спаваћа соба, кухиња), шарање по зидовима, тргање слика, разбијање скупочених предмета и низ других ирационалних радњи које одрасли делинквенти у правилу не чине. Појава насиља у разним видовима агресивности и вандализма нарочито је карактеристична за колективно – групно испољавање малолетничког криминалитета. Чланови група обично су индивидуе у сукобу са родитељима, наставницима, и другим лицима која уживају друштвени углед. Овде се ради о генералној агресији против друштвени признатих норми заједништва. Може се говорити о агресивности на основи неприхваћености. Та агресивност веома често доводи до драстичних повреда закона.

Колективност

У криминалитету малолетника колективност (саучесништво) углавном се манифестује у облику саизвршилаштва, више малолетника заједно или у друштву са пунолетницима учествује у радњи извршења кривичног дела. Малолетничка дружења ради забаве у одређеним околностима под дејством криминогених фактора (алкохолизма, непромишљености, авантуризма, ...) доводе и до вршења кривичних дела. У таквим се приликама дешава да само један или двојица учинилаца са криминалним предиспозицијама наговоре остале да непромишљено учествују у извршењу једног или више кривичних дела. Нису ретки случајеви да део младих учествује у извршењу деликта из солидарности са осталима из групе услед страха да не остане изолован од друштва као кукавица. Многи се малолетници учешћем у радњи кривичног дела први пут отисну на пут криминала. На такав начин учествују у деликту и они бојажљиви, неодлучни малолетници, који се тек након бројних таквих случајева одлучују за самостално вршење кривичних дела. Малолетнике често наводе на извршење кривичног дела млађи пунолетници, који су већ раније као малолетници били више пута починиоци деликата малолетничког криминалитета.

Малолетничке делинквенте може поделити на индивидуалне и колективне извршиоце кривичних дела. Колективно преступништво карактерише компонента организованости. Забрињава-

јућа је појава такве компоненте у претступништву младих. Урбанизација криминалитета утицала је на све заступљеније испољавање колективности у малолетничком претступништву. Свакодневно смо сведоци новинских натписа и телевизијских емисија које говоре о малолетничким бандама по квартовима, навијачким групама, па чак и појави колективног претступништва међу децом у основним школама у виду колективних злостављања. Овакви колективитети (гангови, групе, дружине) обично имају од 5 до 15 чланова, са изузетком навијачких група које броје и по неколико стотина и више неформалних чланова. Њихово деструктивно деловање одвија се по наређењу двојице или тројице коलोвођа, они су у главном одговорни за атмосферу несигурности која постаје главни проблем у урбаним срединама. Банде малолетничких преступника оснивају се као некаква врста алтернативеинституционалним облицима организованости. Претступништво им се огледа у тероризирању и застрашивању сметених и збуњених грађана. Свакодневно изводе преступничке акције нападајући и угрожавајући физички и материјално одабране и заплашене жртве, на начин који иде од вандализма до најдрскијих сурових напада организованог гангстеризма, вршења имовинских деликата, аката насиља и застрашивања претставнка власти.

Малолетнички деструктивни колективитети поседују изванредну способност мобилизације великог броја влада или адолесцената да нападау полицију, врше протестна окупљања ради притисака на органе власти и правосуђа. Због своје идентификације са колективитетом и посвећености му представљају највећу опасност од прерастања у облике организованог криминалитета, нарочито када је у питању ширење наркоманије и других видова софистициранијег криминалитета.

Рецидивизам

Под рецидивизмом и повратништвом у најширем смислу подразумева се понављање вршења кривичног дела од стране истог извршиоца.

Рецидивизам или повратништво такођер је једна од битних карактеристика малолетничког криминалитета. Рецидивизам је најзаступљенији код имовинских деликата. Чињеница је да се код кривих, сексуалних, службеничких, политичких, привредних дели-

ката нејавља рецидивизам у броју као што је то случај са имовинским деликтима Пође ли се од тезе да малолетнички криминалитет у укупном криминалитету највише партиципира у имовинским деликтима, тада можемо казати да је рецидивизам битно обележје и малолетничког криминалитета.

Малолетни претступници веома често упадају у искишење понављања кривичних дела, па су стога нарочито друштвено опасни. При првим хватањима на извршењу кривичног дела, обично се утврди да су до тада извршили и већи број других кривичних дела која нису била откривена и истражена. Најчешће почињу предступништво код куће подкрадајући своје родитеље, рођаке и пријатеље, пошто до тада нису разоткривени, претступништво шире и ван тог круга. У многим случајевима пошто остају неоткривени, понављају кривична дела на штету исте жртве.

Проучавања малолетних делинквената – повратника потврдиле су се констатације из праксе да су пре западања у криминал, имали слабе оцене и стварали бројне проблеме другима који живе у њиховој околини. Карактеристичан је за већину малолетних делинквената повратника слабији успех у школи и нередовно испуњавање школских и других обавеза.

Непознати малолетни делинквенти

Сваки разрешени случај малолетничког претступништва обогаћује општу спознају о овој негативној друштвеној појави. Када је у питању малолетнички криминалитет сва криминолошка истраживања показала су да је као његово битно обележје присутан феномен „тамне бројке” деликата чије је извршење остало непознато. Управо ово обележје малолетничког криминалитета, према неким гледањима индикатор је ефикасности односно неефикасности рада друштва. Посебан индикатор „тамне бројке” малолетничког криминалитета представљају деликти за чије се извршење сазнало, али су њихови учиниоци остали трајно непознати.

Обим малолетничког криминалитета и „тамна бројка” је у порасту, готово без изузетка и без обзира на степен друштвеног и економског развоја у многим земљама света, наводи се у готово свим медијима који обавештавају о овој негативној појави, малолетнички криминалитет има константу сталног пораста. Статистички извештаји са којима се располаже у нашој земљи приказују

варијабилно стање малолетничког криминалитета упоређујући период од 2002. до 2006. године. Стање малолетничког криминалитета у раздобљу од 2002. до 2006. године размотрићемо на основу података о броју пријављених малолетних учинилаца кривичних дела. У овој табели која се односи на цело подручје Републике Србије приказане су апсолутне вредности броја пријављених и осуђених малолетника.

Пријављени малолетни учиниоци кривичних дела, 2002 - 2006.

Република Србија

	2002		2003		2004		2005		2006	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
УКУПНО свега	3251	100,0	2415	100,0	3120	100,0	2945	100,0	3041	100,0
Жене	169	5,2	138	5,7	148	4,7	149	5,1	227	7,5
Мушкарци	3082	94,8	2277	94,3	2972	95,3	2796	94,9	2814	92,5

Осуђена малолетна лица, 2002 - 2006.

Република Србија

	2002		2003		2004		2005		2006	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
УКУПНО свега	2322	100,0	2080	100,0	1983	100,0	2234	100,0	1566	100,0
Жене	92	4,0	97	4,7	92	4,6	106	4,7	71	4,5
Мушкарци	2230	96,0	1983	95,3	1891	95,4	2128	95,3	1495	95,5

Проматрајући раздобље од 5 година можемо уопштено утврдити да број пријављених и осуђених малолетника на подручју Републике Србије осцилира из године у годину на начин који не допушта егзактнији закључак о томе да ли се ова друштвено негативна појава креће силазном или узлазном путањом. Ови статистички податци представљају број реализованих кажњивих понашања за која се разним активностима органа кривичног гоњења сазнало. За криминолошку спознају је од изузетног значаја и категорија малолетничког криминалитета која је остала незахваћена том друштвеном делатношћу. За криминологију је тај број кажњивих понашања за које се уопште не зна необично важан, јер би се тек његовим укључивањем добила потпуна слика ове негатив-

не друштвене појаве. Криминологија је за ову масу криминалитета прихватила термин „тамна бројка”, а у разним разматрањима прихваћен је и термин „тамни појас”. Колико је значења непознавање појавних облика из подручја „тамне бројке” овиси о томе колико је та бројка велика апсолутно и у односу према преосталом познатом делу малолетничког криминалитета. Према неким индикацијама и истраживањима, тај непознати део релативно је велик због чега је и „тамна бројка” у свим криминологијама једно од важних питања којима се она бави.

Већину малолетних починилаца су мушкарци

У малолетничкој делинквенцији учествоју првенствено мушкарци. Према податцима из наведених табела, очигледна је заступљеност мушких малолетника у односу на женски део те групе као извршиоца преступништва. Тај однос изражен у процентима је око 95% у целокупном проматраном раздобљу, а тако и по свакој појединој години у периоду од 2002. до 2006. године. Овакав однос има истовремено теоријско и практично значење које се може изразити у томе да наше друштво боље успева у социјализацији женског дела омладине него мушкараца, односно да их наведу на поштовање норми и кодекса некриминалног понашања, без обзира на то што се васпитавају у једнаким друштвеним и економским условима. Ипак имајући у виду још увек преовладавајућу категорију карактеристика конзервативног васпитања, посебно у руралним срединама, наше друштво либералније се поставља у васпитању мушке деце. Свакако да се ово одражава и на заступљеност мушкараца у криминалном испољавању у области малолетничке делинквенције.

Последњи догађаји који су присутни у нашој јавности када је у питању криминално испољавање девојчица и који су изазвали згражавање свеукупне јавности показују да ће се и тенденција заступљености женског дела популацијске скупине кретати у смислу пораста заступљености у укупном малолетничком криминалитету. Лепеза криминалних облика испољавања веома је разноврсна и креће се од најчешће имовинских деликата до појавних облика крвних, сексуалних и других врста деликата.

Криминална каријера

Појам криминалне каријере познат је у криминологији и криминалистици означава делинквента који као малолетнички претступник долази у сукоб са нормама позитивног понашања односно у сукоб са законом. Његов криминални живот карактерише рецидивизам па чак и професионализам, тако да се може говорити о криминалној каријери. Његова криминална каријера започиње вршењем имовинских деликата, међу којима доминирају разни облици крађа. Надаље, уз вршење имовинских деликата, повезано је паразитско живљење или нека друга обележја социјалне патологије. Начин живота заснован на криминалном континуитету у асоцијалном или антисоцијалном смислу формира криминалну каријеру.

3. Облици малолетничког криминалитета

Малолетничком делинквенцијом практично се може означити било који облик лошег понашања младих из чега произилази да реч „делинквенција” нема нормирано и опште прихваћено значење. То је уопштени израз који јавност и органи кривичног гоњења користе за означавање различитих понашања која се сматрају неприлагођеним владањем малолетника. Према томе тешко је мерити обим „делинквенције” у одређеном времену и просторима, а посебно имајући у виду различитости дефиниција малолетничког криминалитета и статистичких метода, није могуће успоређивати националне статистике. Друга тешкоћа огледа се у томе што се често израз „делинквенција” употребљава да би се описало или обухватило различите проблеме понашања, као што су: избегавање школе, непоправљивост, агресивност, вандализам, злоупотреба алкохола и наркотика, напад на имовину, кршење јавног реда и мира и др. Изражени проблем манифестује се и на утврђивање и одређивање облика малолетничког криминалитета.

Као што је у уводном делу приказано, малолетници нису биолошки, социјално и психолошки зреле личности, а што свако има одраза и на облике криминалног понашања. Њихов узраст карактерише брзе и снажне биолошке промене, а што је повезано и

са временом мењања друштвеног статуса у породици, школи и друштву. Физичка снага у овој доби досеже свој врхунац. Личност малолетника још увек је неизграђена и подложна разноврсним утицајима који могу развој и понашање усмерити у облике асоцијалног и антисоцијалног понашања. Емоционална незрелост и напетост имају утицаја на делинквентно понашање младих. Емоционална обележја пвезана са криминалним понашањем проистичу из емоционалне нестабилности, раздражљивости и узнемирености, а као последица одбачености, инфериорности, потиштености, љубоморе или неке друге фрустрације. Млади чију личност карактеришу наведене особине имају проблем друштвене неприлагођености због чега често долазе у конфликт, а напослетку упадају у криминалне делатности. Ова кратка етиолошка опсервација личности младих била је неопходна због непосредног утицаја на структурирање и испољавање облика малолетничког криминалитета.

Облик малолетничког криминалитета као феноменолошка категорија у криминологији означава читав сплет фактора и услова који посредно или непосредно утичу на то како ће се одређени криминални догађај манифестовати у одређеном облику. Начин извршења изражава својства криминалитета уопште, па тако и малолетничког, а уједно и утицај личних својстава починиоца, што значи симбиозу објективног и субјективног.

Ове напомене биле су потребне да се боље схвати природа начина извршења деликата који представљају малолетнички криминалитет, а самим тим и манифестовања облика малолетничког криминалитета.

Без обзира на различитост дефиниција, начин мерења криминалитета малолетника, постоје неке уопштености у односу на испољавање облика малолетничког криминалитета, које прелазе националне и регионалне границе као и степен друштвеног и економског развоја. Свакако постоје и значајне разлике између развијених и неразвијених земаља, у овом раду намера је да се изразе сличности које су карактеристичне уопште за облике малолетничког криминалитета. Те сличности испољавају се у следећим облицима малолетничког криминалитета:

Деликти сиромашних малолетника. У свим друштвима, без обзира на политичку идеологију, што су гори социјални и економски услови, то је вероватније да ће се и млади и одрасли упустити у криминалне активности. Ова чињеница на основу које се даје уопштена хипотеза није темељно утврђена, јер су статистички податци који се објављују веома неодређени у односу на ово питање. Ипак ауторово дугогодишње криминалистичко искуство стечено у тридесет годишњем раду у органима унутрашњих послова довољно уверљиво показује да је то тако.

Сиромаштво, безпослица, незапосленост или запосленост на местима која друштво баш не цени доводе до криминалног или делинквентног понашања. Што је породица сиромашнија с обзиром на финансијски или социјални положај или истовремено на једно и друго, живот пружа мање среће у сваком погледу. Смртност родитеља, смањење изгледа на живот, повећање болесних стања готово код свих болети, веће опасности од повреда како физичких тако и психичких, угроженост менталне способности и емотивна нестабилност, лоша исхрана, недовољна медицинска нега и све оно што карактерише сиромаштво непосредно утиче на формирање субкултуре сиромашних која формира криминалну мотивацију испољену у виду криминалног претступништва као посебног облика криминалитета младих. Кривична дела која врши ова групација углавном су имовинског карактера као што су разни облици крађа, разбојништва, али нису реткост и деликти против живота и тела у виду убистава и наносења телесних повреда.

Деликти младих из богатијих слојева друштва. Код младих који припадају слојевима друштва са вишим приходима главни облик делинквенције огледа се у злоупотреби наркотика, алкохолизму, разним видовима бахаћења и слично. То стање управо порпима размере праве епидемије. Повећана употреба наркотика, нарочито забрињава због важности на манифестацију деликата насиља. Супротно сиромашној деци млади из богатијих слојева друштва чешће су погођени суицидом, смрћу и озледама проузрокованим у саобраћајним незгодама изазваним њиховим бахатим понашањем, врбовању од стране религиозних секти или неких организација формалног или спонтаног карактера, као што су: „skinheads”, тунерски клубови и томе слично. Посебна опасност за младе из ове групације је то што су веома лак плен за врбовање за организоване криминалне банде.

Урбани малолетнички криминалитет. Све градске зоне великих градова како у свету тако и код нас имају велик број делинквената па тако и малолетних делинквената. Проблеми у вези са малолетничким криминалитетом израженији су у већим градовима. Готово искуства свих земаља говоре у прилог томе да у градовима са 20.000 и више становника, службена стопа делинквенције стално расте све док град не достигне или не пређе 200.000 становника, кад се достигне тај ниво проценат делинквенције експоненцијално расте и све се више пресељава из категорије друштвено захваћеног криминалитета у категорију „**тамне бројке**”. Малолетничка делинквенција и стање малолетничког криминалитета повећава се у том случају много брже него број становника, изражено у процентима. Овакво стање криминалитета као и његов облик такођер имају епидемиолошки карактер.

Најчешћи облици урбаног малолетничког криминалитета заступљени су у деликтима крађа у продавницама артикала разних структура, крађа и провала у приватне и друштвене објекте, крађе и присвајање туђих возила. Оштећење туђих возила огледа се у резању гума, разбијању стакала, фарова, оштећењу лима каросерије, чупању електричне инсталације итд. Овај облик кривичног дела манифестује се као хулигански испад. Надаље нису реткост нити разбојничка насиља, сексуални деликти, као и најтежи деликти против живота и тела.

За категорију малолетничких делинквента који уживају опојне дроге типичне су провале у апотеке, крађе ради прибављана средстава за куповину наркотика, фалсификовање лекарских рецепата, разни модалитет превара и слично. Врше их малолетници који избегавају обавезе и учење, траже лак живот, а често претерано уживају у алкохолу.

Код сексуалних деликата малолетничког криминалитета све се чешће сусрећемо са новом и опасном криминалном појавом у виду патолошког формирања одређених омладинско – хулиганских субкултура, у којима хијерархија вредносних норми и лествица групног престижа дивергира од опште прихваћених норми друштвеног и правног конформизма. То значи да чланови тих група не прихватају опште друштвене норма понашања, а да би се потврдили и стекли признање у том патолошком кругу, формира-

ју своје понашање и прилагођавају се моделу понашања који је обавезан у таквој групи. Основна мерила вредности члана такве групе и његов престиж карактерише култ снаге, препредености, бруталност и агресија, која напада признате друштвене вредности. Формирана структура личности под утицајем оваквих узора директно се одражава на криминалну мотивацију која је често темељ за агресивна сексуална понашања у виду групних силовања. Према жртвама групних силовања примењује се сила која премашује ону неопходну силу за сламање отпора жртве, испољавају развртни облици полних радњи, крајњих понижења и сл. За овакве случајеве не може се казати да је реч о задовољавања полног нагона, већ о демонстрацији силе и презира према начелима друштвеног живота у циљу постизања престижа у оквирима хијерархије вредности у хулиганској групи.

Нове облике попримају и традиционална кривична дела као што су крађе врше се у великим трговачким центрима, робним кућама, трговинама са артиклима разних структура итд. Нови психолошки и социолошки аспект тих крађа јавља се у томе што малолетни делинквенти третирају имовину као анонимну, безличну и апстрактну. Ово делује на слабљење традиционалних механизма који обуздавају нападе на имовину.

Актуелна растућа појава малолетничких разбојништва говори у прилог томе да су жртве случајни усамљени пролазници, већином жене. Такви деликти најчешће се врше на улицама, у парковима, улазима и степеништима, у близини угоститељских локала и забавних простора. Матријалне штете код ових кривичних дела нису високе, али преступништво је опасно, јер непосредно прети здрављу, па чак и животу жртве.

Деликти младих и демографија. Став о томе да демографија профилише облик малолетничког криминалитета може само на први поглед бити оцењен као предрасудан или стереотип. Иако званична статистика не бележи и не истражује ову компоненту, пажљивим сагледавањем стопе малолетничког криминалитета по регионима и местима, може се извести закључак који говори у прилог овој тврдњи. Тако у деловима где је проценат младих до 18 година највиши, постоји највећа опасност да показатељ делинквенције буде веома велик. Ту се ради посебно о простору Косова

и Метохије, где је демографски дошло до високог прираштаја становништва. Готово да нема медијске информације која се односи на криминалну активност на европском континенту, па чак и у САД, а да се при том не помињу делинквенти пореклом са Косова и Метохије. Нарочито је то изражено у свери прометовања и растурања опојних дрога.

Модернизација и криминалитет младих. Облици криминалитета и делинквенција малолетника битно се разликују у економски развијеним земљама у односу на неразвијене. Проблем криминалитета далеко је већи у земљама које су најразвијеније, стопа криминалитета у тим земљама доста је израженија него у земљама у развоју. Та супротност изражена је и у случају малолетничког криминалитета.

Модернизација и посебно урбанизација потресају традиционалне облике живота разарајући друштвено ткиво. Неки аутори проучавајући утицај модернизације на појавне облике криминалитета сматрају: А. Тодоровић у свом делу „Велика урбана подручја и малолетнички криминалитет”, да је „криминалитет малолетника превенствено урбани феномен” доказујући ову тезу компаративним истраживањима високо урбаних и осталих подручја. Пољски криминолог Ј. Бравн сматра да је са индустријализацијом и урбанизацијом повезана и непожељна промена еколошке средине, то јест физичких услова живота (бука, загађивање ваздуха и воде) који доводе до слабљења нервног система малолетника и тиме до асоцијалних понашања (В. Н. Кудрјавцев, цитат чланак, 209). У развијеним земљама малолетничка делинквенција не само да је уобичајније, већ је и природа – облик деликта другачији. Облик деликта који закон предвиђа као избегавање школе, непоправљивост, вандализам, пијанство и ремећење јавног реда и мира, ређа су појава у неразвијеним земљама. Међутим то није случај и са деликтима цепарења, крађа, просјачења и сл. Према томе може се извести закључак да је за развијеније земље карактеристично преступништво малолетника у облику тешких деликата, малолетнички бандитизам, а за неразвијене лакши деликти крађе, утаје, проневера средстава која припадају послодавцима. Ипак ову поделу не треба схватити престога и буквално, јер у неким земљама у развоју присутна је тенденција пораста облика деликата са атрибутом насилништва као што су разбојништва уз употребу

оружија и провалних крађа. Малолетни делинквенти у неразвијеним земљама деликте у правилу врше индивидуално, а у развијеним као организоване малолетничке банде. Таквим бандама у преступништвима циљ је разбијање, округтно поигравање и истицање снаге.

Закључак

Малолетнички криминалитет у први план намеће проблем криминалитета млади. Конфликти који карактеришу средину младих шире се у разним правцима и са различитим интензитетом. Кривична дела која врше малолетни преступници углавном су дела имовинског криминалитета, али забрињава све већа заступљеност и у друштвено опаснијим облицима криминалитета, као што су дела против живота и тела, разбојништва и др.

Малолетнички криминалитет представља по својој природи вишеслојну, сложену и друштвено опасну појаву, као скуп индивидуалних и колективних негативних друштвених понашања, којима се угрожавају темељне друштвене вредности и крше кривичне норме, а што изазива друштвену реакцију и осуду. Надаље, малолетнички криминалитет карактеришу појавни облици који се манифестују у конкретним инкриминисаним радњама, чија је закономерност везана уз одређене друштвене околности.

Juvenile Crime

Summary: Juvenile crime draws the biggest attention of the world public there are several reasons for this special attention, and they are all in the range of etiology. In this scientific paper our intention is to focus on those issues which enable the perception of some forms of juvenile delinquency this scientific paper is a try to consider this problem in a complex and analytic way. It consists of the following parts: introduction, specific characteristics of the juvenile crime, forms of the juvenile crime.

Key words: Juvenile Crime, Criminality of the Young, Juvenile Delinquency, juvenile Violence, the State of the Upbringing neglect, Behaviour disorder

Литература:

- А. Скала, О васпитању деце ометене у развоју, Институт за криминологију и криминалистичка истраживања, Београд, 1959. године
- А. Царић, Проблеми малолетничког судства, Сплит, 1971. године
- Др А.Тодоровић, Узорци малолетничког преступништва, Институт за криминологију и криминалистичка истраживања, Београд, 1971. Године
- Др. Б. Скаберне, Освита бр. 1 1968. године
- Др. М. Бошковић, Социјалне девијације, Нови Сад 1993. године
- Др. М. Миловановић, Социјални рад у установама социјалне заштите, Београд 1995. Године
- Др. М. Милосављевић, Социјални рад између савременог и традиционалног, Драганић, Београд 1996. године
- Закон о социјалној заштити и обезбеђивању социјалног осигурања грађана, чл. 39, Службени гласник Р. Србије, бр. 46/94
- Избор, бр. 4/56
- Лј. Лазаревић, Неке карактеристике третмана малолетних учинилаца кривичних дела у савременом кривичном праву, Ј. РККП 1965/3
- М. Милутиновић, Криминологија, Београд 1981. године
- Нова енциклопедија, Вук Караџић – Ларусе, Београд.1977. године
- С. Н. Крамер, Историја почиње у Сумеру, Епоха, Загреб 1966. године
- Ф. Ариес, Векови детињства, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989. године
- Ф. Хирјан и М. Сингер, Малолетници у кривичном праву, Загреб 1987. године